

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, İslamî İlimler Özel Sayısı/ Special Issue on Islamic Sciences 2023, s. Ö1: 239-270

Hadislerde İtikâf

Itikaf in the Hadith

Fatih Mehmet YILMAZ

Doç. Dr., Hitit Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Hadis ABD

Associate Professor, Hitit University,

Faculty of Divinity, Department of Hadith

fatihmehmetyilmaz@hitit.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5416-3986

DOI: 10.56720/mevzu.1335617

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 31 Temmuz / July 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 4 Eylül / September 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Ekim / October 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Özel Sayı / Special Issue

Atıf / Citation: Yılmaz, Fatih Mehmet. "Hadislerde İtikâf". *Mevzu: Sosyal Bilimler*

Dergisi, Ö1: İslamî İlimler Özel Sayısı (Ekim 2023): 239-270.

<https://doi.org/10.56720/mevzu.1335617>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

İslâm, insanların toplumdan uzaklaşmaları ve kendilerini tümüyle ibadete vermeleri şeklindeki ruhbanlığı yasaklamış, onlardan dünya ve ahiret dengesini gözetmelerini isteyerek bu doğrultuda bir hayat sürdürmelerini salık vermiştir. Hz. Peygamber de bi`set öncesi ve sonrası yaşadığı çevreye ilgisiz kalmamış; peygamber olmadan önce Hilfü'l-fudûl ve Kâbe hakemliği gibi önemli işlerde görev almıştır. Bu arada da Cahiliye Dönemi'nde yaygın olan kötülüklerden ve günahlardan uzaklaşmak ve tefekkür etmek amacıyla belirli günlerde Hira'da tahannüs (itikâf) yapmıştır. İtikâf, Hz. İbrâhîm ve oğlu İsmâîl (as.) zamanından bu tarafa devam eden bir sünnet olarak bilinmektedir. Hz. Peygamber de Medine'ye hicret ile birlikte şehrin merkezinde bulunan Mescid-i Nebevî'de bir yıl ramazanın ilk on gününde, sonra da birkaç sene aynı ayın orta on gününde olmak üzere her yıl itikâf yapmıştır. Daha sonra ise vefat edinceye kadar ramazan ayının son on gününde söz konusu ibadeti ifa etmiştir. Vefat ettiği yılın ramazan ayında ise yirmi gün itikâfa çekilmiştir. Sahâbe ve Resulullah'ın (sav.) eşleri de hem Hz. Peygamber hayatta iken hem de vefatından sonra itikâf ibadetini gerçekleştirmişlerdir. Allah Resulü (sav.), mescitte ve on gün şeklinde itikâf yapmışken sahâbe ve tâbiîn arasında itikâf mahalli ve süresi ile alakalı farklı görüş ve uygulamalar varid olmuş, aynı durum itikâf âdâbları hakkında da cereyan etmiştir. İşte bu makalede itikâfın İslâm öncesi durumu, kadınların itikâfı, itikâf mahalli ve süresi ayrıca itikâf âdâbı konuları rivayetlere yansıyan tarafları ile ele alınıp incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ramazan, Hira, Tahannüs, İtikâf.

Abstract

Islam forbade the priesthood, which means that people stay away from society and worship themselves and it asks to take care of the life of this world and the hereafter and advises them to lead a life in this direction. The Prophet did not remain indifferent to the environmet the lived in before and after the bi`set; before he became a prophet, he took part in important jobs such as Hilfü'l-fudûl and the Kaaba arbitrator. In the meantime, he made tahannus (itikaf) in Hira on certain days in order to get away from the evils and sins that were common in the Age of Ignorance and to contemplate. Itikaf, it is known

as a sunnah that has continued since the time of Prophet Ibrahim and his son Prophet İsmâil. The Prophet Muhammed also performed itikaf every year, in the first ten days of Ramadân one year, and then in the middle ten days of the same month for a few years, in the Masjîd an-Nabawi, located in the center of the city, together with the migration to Medina. Afterwards, he performed the worship in the last ten days of Ramadân until his death. In the month of Ramadân of the year in which he died, he retired for twenty days. The sahâbah and the wives of the Messenger of Allah Prophet performed itikaf while he has alive and after his death. While the Messenger of Allah performed itikaf in the masjîd and for ten days, there were different views and practies between the sahâbah and the tâbiîn the place and duration of itikaf and the same situation occurred about the manners of itikaf. In this aricle, the pre-Islamic state of itikaf, women's itikaf, the place of itikaf and its duration, as wel as the issues of itikaf etiquette are discussed and examined with their aspects reflected in the narrations.

Keywords: Hadith, Ramadân, Hira, Tahannus, Itikaf.

Giriş

İslâm, sosyal bir varlık olan insandan toplum içinde yaşamasını bu arada kulluk vazifelerini de ihmal etmemesini istemiştir.¹ Nitekim Hz. Peygamber, ibadet amacıyla kendisini tamamen sosyal hayattan soyutlayarak sorumluluklarını ihmal eden kimseleri uyarmış,² buna karşılık belirli bir süre kişinin ibadetle meşguliyetini çoğaltmasına olanak sağlayan itikâfı ise tatbik ve tavsiye etmiştir.

¹ bk. Ahmet Canan Karakaş - Ömer Faruk Habergetiren, İtikâfın Maneviyat ve Psikopatoloji İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (2020), 1/104.

² Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, *Müsned* (Kâhire: Müesseseti Kurtuba, ts.), 2/158, 3/241, 259, 285, 5/409, 6/268; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. Fazl b. Berâm ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî (Riyâd: Dâru'l-Muğni, 1421/2000), "Nikâh", 3; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm b. el-Muğîre el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmiu'l-müsned es-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâhi ve sünenihî ve eyyâmihî*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır (yy.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422), "Nikâh", 1; Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Nikâh", 5; Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî, *el-Müctebâ*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Haleb: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, ts.), "Nikâh", 4.

İtikâfın, insanı dünyevî meşgalelerden uzaklaştırıp daha fazla ibadete sevkeden özelliğinin yanında ona³ geçmiş seneleri gözden geçirme, tövbe, özellikle Kadir Gecesi'nde günahların bağışlanması için Allah Teâlâ'ya yarkarma⁴ ve hayatın manası üzerinde tefekkür etme imkânı sunan bir tarafı da mevcuttur.⁵ Zira Allah'a tam bir teslimiyet içerisinde ibadet ve taatte bulunmak amacıyla zamanın belirli bir kısmını ayırmak ve bu esnada meşru bile olsa her türlü nefsanî arzulardan uzak durmak manen olgunlaşmak için önemli vesilelerden biri kabul edilmiştir.⁶

Allah Teâlâ'nın, Hz. İbrâhîm ve oğlu İsmâîl'e (as.), ibadet etmek isteyenler için Kâbe'yi temiz tutmaları emri⁷ ile başlayan ve Cahiliye Dönemi'nde de farklı şekillerde tezahür eden itikâf uygulamasının Hz. Peygamber'in hayatında önemli bir yeri vardır. Allah Resulü (sav.), bi`set öncesi, toplumda yaygın olan günahlardan uzak kalmak ve tefekkür için Hira'da; Medine'ye hicret ile birlikte ise özellikle Kadir Gecesi'ni ihya etmek ve vaktinin çoğunu rabbine ibadete ayırmak amacıyla itikâfa girmiştir.⁸

İşte bu çalışma itikâf uygulamasının İslâm öncesi durumu, kadınların itikâfı, itikâf mahalli, süresi ve itikâf âdâbı olmak üzere mezkûr hususların hadislerdeki durumunu konu edinmektedir. Bu amaçla öncelikle itikâf ve mahiyeti hakkında bilgi verilecek sonra da sözü edilen meseleler Hz. Peygamber, sahâbe, tâbiîn söz ve uygulamaları çerçevesinde irdelenecektir.

1. İtikâf Kavramı ve Mahiyeti

Alıkoymak, bir şeyin etrafında dönmek,⁹ bir yere yerleşip oraya bağlanıp kalmak,¹⁰ kalbin dünyevî meşgalelerden arındırılması ve nefsin Mevlâ'ya tes-

³ bk. Komisyon, *İlmihal* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 1/405.

⁴ Abdüllatîf b. Muhammed Bâltû, *el-İ'tikâf nazratün terbeviyyetün* (yy.: b.y., ts.), 40.

⁵ bk. Komisyon, *İlmihal*, 1/405.

⁶ bk. Mehmet Şener, "İ'tikâf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/458.

⁷ bk. el-Bakara, 2/125.

⁸ Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Receb el-Hanbelî, *Letâifü'l-meârif fî mâ li-mevâsîmi'l-âm mine'l-vezâif*, thk. Yâsîn Muhammed es-Sevvâs (Dîmeşk: Dâru İbn Kesîr, 5. Basım, 1420/1999), 348.

⁹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü'l-arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 9/255.

lim edilmesi¹¹ anlamlarına gelen itikâf, kişinin sıradan davranışlardan uzaklaşarak oruçlu bir hâlde, cemaatle namaz kılınan bir mescitte ibadet amacıyla beklemesi ve oradan ayrılmaması demektir.¹²

İtikâfın meşruiyeti, “... Mescitlerde itikâfa çekilmişken kadınlarınıza yaklaşmayın...”¹³ ayeti ile sabit olmuş¹⁴ ve böylece Hz. Peygamber’in hayatında mühim bir yer tutan itikâf uygulaması vahiy tarafından onaylanmıştır.¹⁵

Allah Teâlâ’ya ibadet etmek için insanlarla alakayı kesmek şeklinde de tanımlanan itikâf,¹⁶ toplumdan tamamen uzaklaşarak bir köşeye çekilme, tek başına yaşama hâli veya inziva anlamlarına gelmediği gibi bir çeşit ruhbanlık da değildir.¹⁷ Zira Allah Resulü (sav.), bi`set öncesi Hira’da sayılı günlerde kalmış,¹⁸ Medine Dönemi’nde ise şehrin merkezi olan mescitte itikâfa girerek beşerî ilişkilerini sürdürmüştür.¹⁹

İtikâf, Resul-i Ekrem tarafından Medine Dönemi boyunca uygulanmış ve bu itibarla müekked sünnetler²⁰ arasında sayılmıştır.²¹ Nitekim İbn Şihâb ez-

¹⁰ Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Ali el-Fettenî, *Mecmau bihâri’l-ewâr fi garâibi’t-tenzîl ve letâifi’l-ahbâr* (Haydarâbâd: Matbaatü Meclisi Dâirati’l-Meârifî’l-Osmânî, 3. Basım, 1387/1967), 3/651.

¹¹ Ebü’l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Ali el-Hüseynî el-Cürcânî, *Kitâbü’t-Ta`rifât* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2. Basım, 1424/2003), 31.

¹² Ebü’l-Hasen Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merginânî, *el-Hidâye fi şerhi bidâyeti’l-mübtedâi*, thk. Talâl Yûsuf (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsî’l-Arabî, ts.), 1/129; Sa`di Ebû Habîb, *el-Kâmûsü’l-fikhî lügaten ve’s-tilâhen* (Dimeşk: Daru’l-Fikr, 1402/1982), 259-260.

¹³ el-Bakara, 2/187.

¹⁴ Muhammed b. Sâlih el-Useymin, *Fethu zi’l-celâli ve’l-ikrâm bi şerhi Bulûği’l-merâm*, thk. Subhî b. Muhammed Ramazân - Ümmü İsrâ bt. Arafe Beyûmî (Kâhire: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1427/2006), 3/297.

¹⁵ bk. Komisyon, *Hadislerle İslam* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 2/436.

¹⁶ İbn Receb, *Letâifi’l-meârif*, 349.

¹⁷ Komisyon, *Hadislerle İslam*, 2/437.

¹⁸ Muhammed b. İzziddîn Abdüllatîf b. Abdilazîz İbn Melek, *Şerhu mesâbihi’s-sünne li’l-İmâm el-Begavî*, thk. Nureddîn İtr vdğr. (yy.: İdâretü’s-Sekâfeti’l-İslâmiyye, 1433/2012), 6/246.

¹⁹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, 2/437.

²⁰ İtikâf ibadetinin ancak nezr/adak yoluyla vacip olacağı belirtilmiştir. bk. Mûsâ Şâhîn Lâşîn, *Fethu’l-mün`im şerhu Sahîhi’l-Müslim* (yy.: Dâru’ş-Şurûk, 1423/2002), 5/73.

²¹ Ebü’l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik İbn Battâl, *Şerhu sahîhi’l-Buhârî* (Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd, ts.), 4/181.

Zührî (ö. 124/742), “Hayret! Müslümanlar itikâfı terk ettiler. Hâlbuki Allah Resulü (sav.), Medine’ye gelişinden vefat edinceye dek itikâfa devam etmiştir.”²² ifadesiyle mezkûr ibadetin bu durumunu dile getirmiş ve itikâfın Allah Resulü (sav.) tarafından devamlı bir şekilde yapıldığını söylemiştir.²³ Bu bağlamda birçok sahâbî de onunla beraber itikâfa girmiş,²⁴ vefatından sonra da söz konusu sünnetini devam ettirmişlerdir.²⁵

2. İslâm Öncesi İtikâf

İtikâf, yalnızca bu ümmete mahsus bir ibadet olmayıp²⁶ vahiy geleneğine sahip hemen tüm dinlerde muhtelif şekillerde gerçekleştirilen köklü bir gelenek özelliği taşımakta, İslâmî öğretide içinde de Hz. İbrâhîm ve oğlu İsmâîl (as.) zamanından bu tarafa devam eden bir sünnet olarak bilinmektedir.²⁷ Nitekim Kur’an-ı Kerim’de,²⁸ “İbrâhîm ve İsmâîl’e de ‘evimi ziyaret edecekler, orada ibadete

²² Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî bi şerhi Sahîhi’l-İmâm Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî* (yy.: el-Mektebetü’s-Selefiyye, ts.), 4/285.

²³ İmam Mâlik, Hz. Peygamber’in sünnetine tabi olmalarına rağmen Ebû Bekir b. Abdîrrahman hariç Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Saîd b. Müseyyeb de dâhil olmak üzere hiçbir kimsenin itikâf yaptığı bilgisinin kendisine ulaşmadığını belirtmiş ve bu durumu yasaklanan visal orucuna benzeterek izah etmiş, sahâbenin zorluğu sebebiyle itikâf yapamadıklarını ifade etmiştir. Buna rağmen İmam Mâlik’in söz konusu açıklamasıyla belirli vasıfları haiz itikâfı kastetmiş olma ihtimalinin olduğu da belirtilmiştir. Zira rivayetlerde bir grubun sahâbinin itikâf yaptıkları varid olmuştur. İlgili değerlendirmeler için bk. Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *el-İstizkâr* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2. Basım, 1423/2002), 3/397; Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed İbnü’l-Mülakkin, *et-Tavzîh li şerhi’l-Câmi’s-sahîh*, thk. Hâlid er-Rebbât - Cuma Fethî vdğr. (Katar: Vizâratü’l-Evkâf ve’ş-Şuûnü’l-İslâmiyye, 1429/2008), 13/668; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 4/272; Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân es-Süyûtî, *et-Tevoşîh şerhu’l-Câmi’s-sahîh*, thk. Rıdvân Câmi` Rıdvân (Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd, 1419/1998), 4/1487; Hüseyin b. Muhammed el-Mağribî, *el-Bedrü’t-temâm şerhu Bulûği’l-merâm*, thk. Ali b. Abdillâh ez-Zebn (yy.: b.y., 1428/2007), 5/142-143.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, 3/7, 24; Buhârî, “Ezân”, 135; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 4/272.

²⁵ Abdülkerîm b. Sınıtân el-Umerî, *Safahâtün ramazaniyyâtün* (Medîne: Dâru’l-Meâsir, 1421/2001), 69.

²⁶ Umerî, *Safahâtün ramazaniyyâtün*, 69.

²⁷ bk. Şener, “İtikâf”, *DİA*, 23/458.

²⁸ Kur’an-ı Kerim’de itikâf kavramı, İbrâhîm’in (as.), kavminin putlara tapmalarına itiraz ettiği, “... Şu tapmakta olduğunuz putlar da ne oluyor?” (el-Enbiyâ, 21/52) ve Hz. Mûsâ’nın (as.), İsrâiloğulları’nı Kızıldeniz’den sağ salım geçirdiği bir sırada putlara tapan Lahm oğullarıyla karşılaştıklarının anlatıldığı, “İsrâiloğulları’nı denizden geçirdik; derken kendilerine

kapanacaklar (itikâfa girecekler), rükû ve secde edecekler için tertemiz tutun' diye talimat verdik."²⁹ beyanı ile söz konusu gerçeğe vurgu yapılmış ve Beytullah'ta itikâfa girecekler için³⁰ oranın hazır hâle getirilmesi istenerek itikâfın varlığına işaret edilmiştir.³¹

Cahiliye Dönemi'nde hanîf denilen kişiler, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak üzere ibadet nevinden bazı davranışlarda bulunmuşlardır.³² Bu bağlamda Cahiliye Arapları arasında bilinmekte olan itikâf geleneği³³ mağaralar, ıssız bölgeler, dağlar,³⁴ Kâbe ve kişilerin kendilerine özgü evlerde ifa edilmiştir.³⁵ Onlar sözü edilen yerlerde ibadet etmişler, varlıklar/kâinat hakkında düşünerek doğruyu ve gerçeği aramışlar, bu arada acil ve zorunlu ihtiyaçlar

---

mahsus birtakım putlara tapan bir kavimle karşılaştılar..." (el-A'râf, 7/138) ayetlerinde "tapmak" ve "ibadet etmek" manalarında kullanılmıştır. Zira her iki olayda da kendilerinden bahsedilenler putlara tapmaya devam edip bu alışkanlıklarını sürdürmüşlerdir. Nitekim itikâf kelimesinin muhtevasında kişinin iyi veya kötü bir şey için kendini adaması, bir şeye bağlanması ve onu yapmaktan vazgeçmemesi anlamları da mevcuttur. İlgili açıklamalar için bk. Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fazlihî*, thk. Ebü'l-Eşbâl ez-Zühri (Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1414/1994), 2/954; Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vasît fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavviz vdğr. (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994) 2/403; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (yy.: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), 14/349; Ebü Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (yy.: Dâru'l-Fikr, ts.), 15/302; Mahmûd Muhammed Hattâb es-Sübkî, *el-Menhelü'l-azbü'l-mevrûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Eymen Mahmûd Hattâb (yy.: b.y., 2. Basım, 1394), 10/228; Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. Hüseyin el-İrâkî, *Kitâbü Tarhi't-tesrib fi şerhi't-Takrîb* (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 4/166; Muhammed b. Abdillâh el-Alevî el-Herevî, *el-Kevekbü'l-vehhâc şerhu Sahîh-i Müslim* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1430/2009), 13/223; Useymîn, *Fethu zi'l-celâli ve'l-ikrâm*, 6/141.

²⁹ el-Bakara, 2/125.

³⁰ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1304), 3/142.

³¹ Saîd b. Ali b. Vehf el-Kahtânî, *es-Sıyâmü fi'l-İslâm fi davi'l-kitâb ve's-sünne* (Riyâd: b.y., 1428), 455.

³² İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh* 14/548.

³³ Komisyon, *Hadislerle İslam*, 2/435.

³⁴ Cevad Ali, *el-Mufasssal fi târihi'l-arab kable'l-İslâm* (yy.: b.y., 2. Basım, 1413/1993), 12/85.

³⁵ Emrah Dindî, Cahiliye Araplarında Ramazan Ayı, İtikâf ve Oruç, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, (2017), 3/35.

haricinde de buldukları yerlerden ayrılmamışlardır.³⁶ Bu doğrultuda ibadet etmek isteyen Kureyşliler, ramazan ayı girdiğinde Hira'ya çıkmışlar ve orada şevvâl ayı hilâli gözükmeye kadar da kalmışlardır.³⁷ Kureyş'ten Hira'da inzivaya çekilen (tahannüs)³⁸ ilk kişinin, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmütalib (ö. 577) olduğu belirtilmiş,³⁹ Varaka b. Nevfel (ö. 610 [?]), Ebû Ümeyye b. el-Muğîre (ö. ?) ve Zeyd b. Amr b. Nüfeyl de (ö. 606) sözü edilen mekânda ibadet edenler arasında zikredilmiştir.⁴⁰ Rivayete göre Zeyd b. Amr, kabilesi tarafından dışlandığında bir süre,⁴¹ Hâlid b. Hâris de (ö. ?) Mekke'ye geldiğinde üç gün boyunca Hira'da kalarak ibadet etmişlerdir.⁴² Hz. Ömer de (ö. 23/644) İslâm'a girmeden önce Mescid-i Harâm'da bir gece⁴³/gün itikâfa gireceğine dair adakta bulunmuş, Müslüman olduktan sonra ise Huneyn dönüşü Cirâne mevkiinde⁴⁴ bunu Hz. Peygamber'e sormuş, Allah Resulü de (sav.)

³⁶ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 12/86.

³⁷ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzürî, *Kitabü Cümel min ensâbi'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd Zerkelî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996), 1/105.

³⁸ Cahiliye Dönemi'nde bazı kimseler ibadet kabilinden yaptıkları iyilikleri "tahannüs" diye isimlendirmişlerdir. Nitekim Hakîm b. Hizâm, yüz köle azat etmiş ve fakirlere de yüz deve bağışlamıştı. Müslüman olunca da sadaka vermek, köle azat etmek ve akrabaya yardım etmek kabilinden Allah'a yaklaşma amacıyla yaptığı bazı iyilikler hakkındaki görüşünü öğrenmek ve bunlardan dolayı sevap alıp almayacağını sormak üzere Hz. Peygamber'e müracaat etmiş Resulullah da (sav.), "*Sen geçmişte yaptığın hayırlar sayesinde Müslüman oldun.*" yanıtını vermişti. İlgili rivayet ve açıklamalar için bk. Buhârî, "Zekât", 24, "Buyû", 100, "İtk", 12, "Edeb", 16; Müslim, "İmân", 194-196; Ebû'l-Ferec Abdurrahmân İbnü'l-Cevzî, *Keşfü'l-müşkil min hadîsi's-sahîhain*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1418/1997), 4/65; Ebû Yahyâ Zekeriyâ el-Ensârî, *Minhatü'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Süleymân b. Dürey` el-Âzimî (Suudi Arabistan: Mektebetü'r-Rüşd, 1426/2005), 3/522, 5/322.

³⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/84; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, 10/119; Hüseyin b. el-Hasen ed-Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefis* (yy.: b.y., ts), 1/159.

⁴⁰ Ebû'l-Ferec Ali b. İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1427), 1/339.

⁴¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/469; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 1/181.

⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa`d b. Menî el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.), 5/58.

⁴³ İbn Hibbân, gece kelimesinin mutlak olarak kullanılması durumunda bununla gündüzünün de kastedildiğini belirterek ilgili ifadenin "bir tam gün" anlamına geldiğini söylemiştir. bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/274.

⁴⁴ Abdüsselâm b. Muhammed el-Âmir, *Fethu's-selâm şerhu Umdeti'l-ahkâm* (yy.: b.y., ts.), 4/332.

ona, “Nezrini yerine getir.”⁴⁵ emrini vermiş bunun üzerine Ömer de (ra.) bir gece itikâfta bulunmuştur.⁴⁶

Yukarıda zikredilenlerden de anlaşılacağı üzere Allah Teâlâ’nın, Hz. İbrâhîm ve İsmâil’e (as.) yönelik ibadete kapanacaklar için Kâbe’yi temiz tutmalarına dair emri ile başlayan itikâf uygulaması, farklı şekillerde de olsa Cahiliye Dönemi’nde bazı kimseler tarafından devam ettirilmiştir.

3. Hz. Peygamber ve İtikâf

Hz. Peygamber, itikâfın günahları engelleyeceğini ve mu`tekifin de tüm iyilikleri işlemiş gibi sevap kazanacağını ifade etmiş,⁴⁷ ramazan ayının son on günü yapılan itikâfın iki hac ve iki umre sevabına denk olduğunu belirterek⁴⁸ söz konusu ibadetin önemine vurgu yapmıştır.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Kureyş’ten Hira’da inzivaya çekilen ilk kişi Hz. Peygamber’in dedesi Abdülmüttalib’tir. Allah Resulü de (sav.) bu hususta dedesinin uygulamasını takip ederek özellikle cahiliyenin kötü alışkanlıklarından, akliselime ters düşen âdet, gelenek ve göreneklerinden uzak kalmak maksadıyla⁴⁹ belirli bir süre de olsa aynı yerde uzlete çekilmiştir.⁵⁰

⁴⁵ Ebû Dâvûd’un rivayetinde, “İtikâfa gir ve oruç tut.” ifadesi yer almaktadır. Ancak bu haber İbn Adî ve Dârekutnî tarafından zayıf addedilmiş, İbn Hazm ise onun sahih olmadığını söylemiştir. bk. Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş`as b. İshâk es-Sicistânî, *Kitâbü’s-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme (Beyrut: Müessesetü’r-Reyyân, 2. Basım, 1425/2004), “Sıyâm”, 81; İbnü’l-Mülakkın, *et-Tavzîh*, 13/629.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, 2/20, 53; Buhârî, “İtikâf”, 5, 16, “Eymân”, 29; Müslim, “Eymân”, 27, 28; Ebû Dâvûd, “Eymân”, 30; Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiu’s-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1397/1977), “Nüzûr”, 12; Nesâî, “Eymân”, 36.

⁴⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnâûd vdğr. (Dimeşk: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1430/2009), “Sıyâm”, 67.

⁴⁸ Ebû’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu`cemü’l-kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi (Kâhîre: Mektebetü İbn Teymiye, ts.), 3/128 (No: 2888).

⁴⁹ Ünal Kılıç, Hz. Peygamber’in Nübüvvet Öncesi Uzlet İçin Hira Mağarası’nı Seçmesi Üzerine Bazı Mülâhazalar, *İstem*, (2014), 24/5.

⁵⁰ Kastallâni, *İrşâdü’s-sârî*, 10/119.

Rivayete göre Resul-i Ekrem, bi`set öncesi her yıl⁵¹ ramazanda bir ay⁵² boyunca yalnız kalmak üzere Hira'da tahannüs⁵³ yapmıştır. Nitekim Hz. Âişe (ö. 58/678), vahyin başlangıcıyla ilgili anlatmış olduğu olayda⁵⁵ Allah Resulü'ne (sav.) düşünmeye yardımcı ve kalbin huzura ulaşmasını sağlayan

⁵¹ Hz. Peygamber'in Hira'da tek başına kalması hadisesinin Hz. Hatice ile evlenmesi zamanına denk geldiği; nübüvvetten üç yıl önce; otuz beş yaşlarında veya "salih rüya" şeklindeki ilk vahyin akabinde başladığı belirtilmiştir. bk. Muhammed b. İshâk el-Muttalibî, *Kitâbü's-Siyer ve'l-megâzi*, thk. Süheyl Zekkâr (yy.: Dâru'l-Fikr, 1398/1978), 121; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 1/339; Herevî, *el-Kevebü'l-vehhâc*, 4/131; Ebû Esmâ Muhammed b. Tâhâ, *el-Ağsânü'n-nediyye şerhu'l-hulâsati'l-behiyye bi tertibi ehâdîsi's-sîreti'n-nebeviyye* (Kâhire: Dâru İbn Hazm, 2. Basım, 1433/2012), 58; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 5. Basım, 1414/1993), 1/74.

⁵² Söz konusu sürenin, Mûsâ'nın (as.) rabbi ile buluştuğu süreye kıyasla kırk gün olmasının da mümkün olduğu belirtilmiştir. bk. Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâtü'l-mesâbih* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994), 10/103.

⁵³ "Tahannüs" kavramını "ibadet etmek" ve "tahannüf" (putlara tapmaktan uzak durmak ve Hz. İbrâhîm'in dinine yönelmek) anlamında kullananların yanı sıra ilgili kelimenin "günahlardan uzak durup iyilik yapmak" manasına geldiğini söyleyenler de olmuş ve bu doğrultuda söz konusu kelime itikâf şeklinde değerlendirilmiştir. Ancak Hira Mağarası'nın mescit özelliği taşımaması nedeniyle orada itikâfın olamayacağı da belirtilmiştir. Nitekim Atâ b. Ebî Rebâh'a, Allah Resulü'nün (sav.) Hira'daki inzivaya çekilişine dair, "Mücâvere ile itikâf aynı şeyler midir?" diye sorulduğunda o, "Bu ikisi farklı şeylerdir. Resulullah'ın (sav.) evleri mescide bitişikti. O (sav.), ramazan ayında itikâfa girdiğinde mescitte itikâf yapmıştır." cevabını vermiştir. Amr b. Dînâr ise mücâvere ile itikâfın aynı şeyler olduğunu belirtmiştir. Nitekim "mücâvere" sözcüğü "mescitte itikâf" anlamında da kullanılmış ve buradan hareketle Hz. Peygamber'in Hira'da kalması itikâf olarak değerlendirilmiştir. İlgili görüş ve değerlendirmeler için bk. Buhârî, "Bedü'l-vahy", 1, "Edeb", 16; Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San`ânî, *el-Musannef*, thk. Habîbürrahmân el-A`zamî (Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1403/1983), 4/345 (No: 8003, 8004); İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ - İbrâhîm el-Ebyârî - Abdülhafız Şelebî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), 1/151; Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtârü's-sihâh* (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1986), 49; İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh*, 2/251-252; İrakî, *Kitâbü Tarhi't-tesrib*, 4/166; M. J. Kister, *et-Tehannüs: Kelime Anlamı Üzerine Bir Araştırma*, çev. Ali Aksu, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, (2000), 4/215-216.

⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/235; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/425; Muhammed es-Sûyânî, *es-Sîretü'n-nebeviyye kemâ câet fi'l-ehâdîsi's-sahîha* (Riyâd: Mektebetü'l-Abyekân, 1424/2004), 1/62.

⁵⁵ Söz konusu rivayetin sahâbe mürseli olduğu ifade edilmiştir. bk. İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh*, 2/235.

bir özelliğe sahip olan⁵⁶ yalnızlığın sevdirdiğini, bu konuda herhangi bir vahiy veya inen bir emir olmadığı halde⁵⁷ ailesine dönünceye dek gecelerce⁵⁸ Hira Mağarası'nda tahannüs (ibadet)⁵⁹ ile meşgul olduğundan bahsetmiştir.⁶⁰ Söz konusu rivayet, kavramsal açıdan değerlendirildiğinde tahannüsün daha iyi ibadet edebilmek amacıyla dünya hayatı ve sosyal çevreden uzaklaşarak ıssız bir yerde belli bir süre inzivaya çekilmek anlamında itikâf özelliği taşıdığı söylenebilir.⁶¹ Nitekim Resulullah da (sav.), kendisine ilk vahyin geldiği anı anlatırken Hira'da bir ay boyunca inzivaya çekildiğini belirtmiş⁶² ve bu durum vahiy meleğinin gelişine kadar da devam etmiştir.⁶³ Fakat Hz. Peygamber'in bu süre zarfında nasıl ibadet ettiğine dair bir açıklama yapılmamıştır. Bu çerçevede onun (sav.) tek başına kalma, günahlardan uzak durma, Kâbe'yi seyretme⁶⁴ ve tefekkür ederek ibadet ettiği söylenmiş⁶⁵ burada kalma süresini

⁵⁶ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed el-Hattâbî, *A`lâmü'l-hadîs fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdirrahmân Âl-i Suûd (yy.: Câmiatü Ümmî'l-Kurâ, 1409/1988), 1/127.

⁵⁷ Her ne kadar Resul-i Ekrem'in bi'set öncesi sergilediği söz konusu hâlin kendisinden önceki ilâhî dinlere uyararak, Allah Teâlâ'nın ona bahsettiği bir hikmet veya kavminin putlara tapma ve kötü yaşayışına olan öfkesinden kaynaklandığına dair farklı görüşler serdedilse de Allah Resulü'nün (sav.) bu yalnızlığının dinî bir referansının olduğu aksi takdirde bu hususta ona izin verilmeyeceği de söylenmiştir. bk. el-A`râf, 7/142; es-Saffât, 37/99; Hattâbî, *A`lâmü'l-hadîs*, 3/1661; İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh*, 2-255; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 8/717; Herevî, *el-Kevebü'l-vehhâc*, 4/133; Kastallâni, *İrşâdii's-sârî*, 1/62; Lâşin, *Fethu'l-mün'im*, 1/522; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türki (Kâhire: Dâru Hicr, 1422/2021), 21/71.

⁵⁸ Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Kirmânî, *el-Kevebü'l-d-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1401/1981), 1/32.

⁵⁹ Tahannüs kavramına "ibadet" anlamını veren Hz. Âişe veya İbn Şihâb ez-Zühri olabilir. Buna göre her iki durumda da rivayete "idrâc" da bulunulmuş ve böylece mezkûr kavrama açıklık getirilmiştir. İlgili açıklama için bk. İbn Melek, *Şerhu mesâbilî's-sünne*, 6/246; Herevî, *el-Kevebü'l-vehhâc*, 4/131; Ahmed b. İsmâil b. Osmân b. Muhammed el-Kûrânî, *el-Keveserü'l-cârî ilâ riyâdi ehâdisi'l-Buhârî*, thk. Ahmed Azv İnâye (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1429/2008), 1/38; Nûreddîn İtr, *Menhecü'n-nakd fî ulûmi'l-hadîs* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1399/1979), 440.

⁶⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 5/321 (No: 9719); Ahmed b. Hanbel, 6/232; Buhârî, "Bedü'l-vahy", 1, "Tefsîr" (96), 1; Müslim, "İmân", 160.

⁶¹ bk. Şükran Adıgüzel, *İlk Vahiy* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2016), 81.

⁶² Ahmed b. Hanbel, 3/306; Müslim, "İmân", 257.

⁶³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 12/356.

⁶⁴ Kastallâni, *İrşâdii's-sârî*, 1/62.

tamamlandıktan sonra da evine girmeden önce Kâbe'ye gidip tavaf ettiği,⁶⁶ eşi Hatice'nin (ö. 620) yanına vardığında ise bir o kadar süre için yine yiyecek tedarik ederek tekrar Hira'ya gittiği belirtilmiştir.⁶⁷ Böylece Allah Resulü (sav.), belirli bir süre de olsa toplumda var olan olumsuz durumlardan uzaklaşmış ve kendisini günahlardan uzak tutarak hanifliğe tabi olmuştur.⁶⁸

Oruç, hicrî 2. yılda farz kılınmış ve o sene ramazan ayında Bedir Gazvesi meydana geldiği için Hz. Peygamber itikâfa girememiştir.⁶⁹ Bu aşamadan sonra ise Resul-i Ekrem, öncelikle ramazanın ilk on günü daha sonra ise ilgili ayın ikinci on gününde bir Türk çadırının içinde itikâf yapmış ve bu sırada kapıdan başını uzatarak, "Ben, Kadir Gecesi'ni aramak üzere ramazanın ilk on gününde itikâf yapardım. Sonra ayın ortasındaki on günde itikâf yaptım. Ancak daha sonra bana Kadir Gecesi'nin ramazan ayının son on gecesinde olduğu söylendi.⁷⁰ Bu durumda sizden kim itikâfa girmek isterse girsin." diye seslenmiş ve sahâbe de onunla birlikte son on günde itikâfa girmiştir.⁷¹ Dolayısıyla Hz. Peygamber, bir yıl ramazanın ilk on gününde sonra da birkaç yıl aynı ayın orta on gününde itikâf yapmış⁷² daha sonra ise vefat edinceye dek ramazan ayının son on gününde itikâfa girmiştir.⁷³ Böylece o (sav.), âdeti olduğu üzere her ramazan ayında⁷⁴ on gün, vefat ettiği yılın ramazanında ise yirmi gün⁷⁵ itikâfa çekil-

⁶⁵ Muhammed el-Hıdır el-Cekîni eş-Şinkîti, *Keşerü'l-meâni'd-derârî fi keşfi habâyâ sahlîni'l-Buhârî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1995), 1/232-233; Herevî, *el-Kevebü'l-vehhâc*, 7/8.

⁶⁶ Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrut: Mektebetü'l-Meârif, 1412/1991), 3/12.

⁶⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 5/321 (No: 9719); Ahmed b. Hanbel, 6/232; Buhârî, "Bedü'l-vahy", 1, "Tefsîr" (96), 1; Müslim, "İmân", 160.

⁶⁸ bk. İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh*, 2/251-252.

⁶⁹ Ahmed b. Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ* (Suudi Arabistan: Mecmû'u'l-Melik Fehd li Tabâati'l-Mushafî's-Şerîf, 1425/2004), 25/296.

⁷⁰ Buhârî'nin rivayetinde, bu ifadeyi Cibrîl'in (as.) Hz. Peygamber'e söylediği nakledilmiştir. bk. Buhârî, "Ezân", 135.

⁷¹ Buhârî, "Ezân", 135, "İtikâf", 1; Müslim, "Sıyâm", 215; Ebû Dâvûd, "Şehru ramazân", 319.

⁷² Lâşin, *Fethu'l-mün'im*, 5/57-58.

⁷³ Ahmed b. Hanbel, 2/133, 281, 336, 344, 6/50, 92, 168, 233, 279; Buhârî, "İtikâf", 1, 6; Müslim, "İtikâf", 2, 5; İbn Mâce, "Sıyâm", 58, 61; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 78; Tirmizî, "Savm", 71.

⁷⁴ Buhârî, "İtikâf", 14, 17.

⁷⁵ Hz. Peygamber'in vefat ettiği yılda yirmi gün itikâfa girmesi ile ilgili şu sebepler sayılmıştır: 1. Cibrîl'in (as.), daha önceki yıllarda Hz. Peygamber'e Kur'an-ı Kerim'i bir defa arz ederken söz konusu sene iki defa arz etmesi.

miştir.⁷⁶ Allah Resulü'nün (sav.) itikâf için gösterdiği bu hassasiyetin temelinde bin aydan daha hayırlı olduğu bildirilen⁷⁷ Kadir Gecesi'ni ihya etme⁷⁸ düşüncesi yer aldığı ifade edilmiştir.⁷⁹ Nitekim Hz. Peygamber'in bu amaçla⁸⁰ ramazanın son on günü girdiğinde yatağını topladığı, evinden uzaklaştığı,⁸¹ sözü edilen geceleri ihya ettiği, kulluk vazifesini artırdığı ve aile fertlerini de ibadet etmeleri için uyandırdığı belirtilmiştir.⁸²

Resul-i Ekrem, itikâf yapmak istediğinde ramazan ayının yirminci günü⁸³ akşam namazından önce mescide girer,⁸⁴ sabah namazından sonra da insanlardan ayrılarak kendisi için mescitte Tövbe Sütunu'nun⁸⁵ arkasında bir sedir konularak hazırlanan⁸⁶ itikâf mahalline geçerdi.⁸⁷ Hatta Nâfi` (ö. 117/735), Abdullah b. Ömer'in (ö. 73/693)⁸⁸ kendisine Allah Resulü'nün (sav.) itikâfa

---

2. Resul-i Ekrem'in bir önceki sene Mekke'nin fethi için seferde olması hasebiyle itikâf yapamaması. Nitekim "Allah Resulü (sav.) ramazanın son on gününde itikâf yapardı. Bir yıl sefere çıktı. Ancak gelecek yıl yirmi gün itikâf yaptı." rivayeti de bu açıklamayı desteklemektedir. İlgili haber ve açıklamalar için bk. İbn Mâce, "Sıyâm", 58; Süyûtî, *et-Tevşîh*, 4/1495; Sübkî, *el-Menhel*, 10/239.

⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, 2/355; Dârimî, "Savm", 55; Buhârî, "İtikâf", 17; İbn Mâce, "Sıyâm", 58; Ebû Dâvûd, "İtikâf", 78; Tirmizî, "Savm", 78.

⁷⁷ Kadr, 97/3.

⁷⁸ Useymîn, *Fethu zi'l-celâli ve'l-ikrâm*, 3/294.

⁷⁹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, 2/437.

⁸⁰ Ali b. Ahmed b. Nüriddîn b. Muhammed b. İbrâhîm el-Azîzî, *es-Sirâcü'l-münîr şerhu'l-Câmii's-sağîr fi hadîsi'l-beşîri'n-nezîr* (yy.: b.y., ts.), 1/234.

⁸¹ Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu`cemü'l-evsat*, thk. Târik b. İvazillâh b. Muhammed - Ebü'l-Fazl Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Huseynî (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1415/1995), 6/13 (No: 5653).

⁸² Müslim, "İtikâf", 7; İbn Mâce, "Sıyâm", 57; Nesâî, "Kıyâmü'l-leyl", 17.

⁸³ Irâkî, *Kitâbü Tarhi't-tesrib*, 4/168; Herevî, *el-Kevebü'l-vehhâc*, 13/229.

⁸⁴ Herevî, *el-Kevebü'l-vehhâc*, 13/229; Useymîn, *Fethu zi'l-celâli ve'l-ikrâm*, 3/300.

⁸⁵ Bu direk, Ebû Lübâbe Sütunu diye de isimlendirilmiştir. bk. İbn Zebâle, *Ahbâru Medîne*, çev. Fatih Mehmet Yılmaz (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 55.

⁸⁶ İbn Mâce, "Sıyâm", 61.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, 6/84, 286; Buhârî, "İtikâf", 18; Müslim, "İtikâf", 6; İbn Mâce, "Sıyâm", 59; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 78; Tirmizî, "Savm", 71; Nesâî, "Mesâcid", 18.

⁸⁸ Abdullah b. Ömer de itikâfa girmek istediğinde bir çadır kurmuş ve söz konusu ibadet süresince ailesinin yanına gitmemiştir. bk. Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Beyrut: Dâru't-Tâc, 1409/1989), 2/336 (No: 9653).

çekildiği yeri gösterdiğini söylemiştir.⁸⁹ Hz. Peygamber'in itikâf süresince tek başına kalması, Kur'an-ı Kerim'e, tefekküre, ibadete yoğunlaşması, huşuunun bozulmaması ve dağılmaması amaçlıdır.⁹⁰ İşte bu sebeple itikâfta bulunduğu bir sırada yüksek sesle Kur'an okuyanları, "Dikkat edin! Hepiniz rabbinize münacaatta bulunuyorsunuz. Birbirinizi rahatsız etmeyin! Kur'an okurken ya da namaz kılarken seslerinizi fazla yükseltmeyin!"⁹¹ şeklinde uyararak zorunda kalmıştır.

4. Kadınların İtikâfı

Hz. Peygamber'in eşleri hem onun hayatında hem de vefatı sonrasında mescitte itikâfa girmişlerdir.⁹² Bu bağlamda Hz. Peygamber ramazan ayının son on gününde itikâfa girmek istediğinde bunun için bir çadır kurulmasını emretmişti. Bunun üzerine Hz. Âişe, itikâf yapmak üzere Resul-i Ekrem'den izin istemiş ve onun için de bir çadır kurulmuştu. Bu olaydan haberdar olan Hz. Hafsa (ö. 45/665 [?]),⁹³ Âişe'nin (ra.) müsadesiyle, yaşananlara dair bilgi edinen Zeyneb bt. Cahş da (ö. 20/641)⁹⁴ kendisi için bir çadır kurmuştu. Resul-i Ekrem, sabah namazından çıktığında mescidin avlusundaki söz konusu çadırları görünce onların kimlere ait olduğunu sormuş, konuya dair bilgi verildiğinde ise eşlerini bu davranışa sevk eden amilin kıskançlık, kendisine yakın olma isteği⁹⁵ veya mescit alanın yetersizliği olduğunu düşünerek⁹⁶ onların yaptıklarını uygun görmemiş ve çadırların kaldırılmasını emretmişti.⁹⁷

⁸⁹ Müslim, "İtikâf", 2; İbn Mâce, "Sıyâm", 61; Ebû Dâvûd, "İtikâf", 79.

⁹⁰ Komisyon, *Hadislerle İslam*, 2/436.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, 3/94; Ebû Dâvûd, "Salât", 314.

⁹² Kahtânî, *es-Sıyâmü fi'l-İslâm*, 466.

⁹³ Bir başka rivayette Hafsa'nın (ra.), Hz. Peygamber'den itikâfa girmek üzere çadır kurmak için izin istediği belirtilmiştir. bk. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/352 (No: 8031).

⁹⁴ Rivayete göre Zeyneb'in de (ra.) yaşananlar üzerine Allah Resulü'nden (sav.) izin istediği nakledilmiştir. bk. Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Kitâbü's-Süneni'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülmünim Şelebî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 3/381 (No: 3333).

⁹⁵ bk. Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz b. İmrân el-Yahsubî, *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâidi Müslim*, thk. Yahyâ İsmâîl (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419/1998), 4/155; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, 3/439.

⁹⁶ bk. Süyûtî, *et-Tevoşih*, 4/1489; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, 3/439; Herevî, *el-Kevekbü'l-vehhâc*, 13/231.

⁹⁷ Hz. Peygamber'in bu tavrını, kadınların mescitlerde itikâf yapmalarının mekruh olduğu yönünde yorumlayanların yanı sıra söz konusu ifadenin bu yönde açık bir delaletin bulunmadığını söyleyenler de olmuştur. bk. Herevî, *el-Kevekbü'l-vehhâc*, 13/231;

Kendisi de itikâfa girmeyerek mezkûr ibadeti şevvâl ayı⁹⁸ içinde⁹⁹ yerine getirmişti.¹⁰⁰ Söz konusu olayda da görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in eşlerinden bazılarının mescitte itikâfa girmek üzere ondan izin istemeleri¹⁰¹ Allah Resulü'nün de (sav.) buna olumlu yaklaşımı kadınların camide itikâf yapabileceklerine dair bir delil teşkil etmektedir.¹⁰² Yine Hz. Âişe (ra.), Resulullah'ın (sav.) eşlerinden birinin¹⁰³ onunla beraber itikâfa girdiğini de belirtmiştir.¹⁰⁴

Rivayete göre Hz. Peygamber'in eşleri onun (sav.) vefatından sonra da itikâf yapmaya devam etmişlerdir.¹⁰⁵ Nitekim Hz. Âişe, mescitte¹⁰⁶ itikâf

---

Muhammed b. Ali b. Âdem b. Mûsâ el-Etyübî el-Vellevî, *Şerhu süneni'n-Nesâi (Zahîretü'l-ukbâ fî şerhi'l-Müctebâ)* (Suudi Arabistan: Dâru Âl Berûm, 1424/2003), 8/691; Ahmed Abdürrezzâk el-Kübeysî, *el-İ'tikâf ahkâmühü ve ehemmiyyetühü fî hayati'l-müslim* (yy.: b.y., 1407), 36.

⁹⁸ Rivayetlerde Hz. Peygamber'in, "şevvâl ayında on gün", "şevvâl ayının ilk on günü" ve "şevvâl ayının son on günü" itikâfa girdiğine dair birbirinden farklı haberler nakledilmiştir. Ancak Allah Resulü'nün (sav.), birinci günü ramazan bayramına denk gelen şevvâl ayının ilk on gününde itikâfa girmiş olmasının mümkün olamayacağı zira Resulullah'ın (sav.) ilgili zaman diliminde bayram namazı ve hutbesiyle meşgul olduğu belirtilmiştir. Buhârî ise bu mevzuda el-Câmiu's-sahîh isimli eserinde Hz. Peygamber'in, şevvâl ayının son on günü itikâfa girdiğine dair bir rivayeti tahrir etmiştir. bk. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/352 (No: 8031); Ahmed b. Hanbel, 6/84; Buhârî, "İ'tikâf", 6, 14, 18; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 78; Tirmizî, "Savm", 79; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *et-Temhîd limâ fî'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî (yy.: b.y., ts.), 11/199; Sübkî, *el-Menhel*, 10/233; Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak el-Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990), 7/97.

⁹⁹ Hz. Peygamber'in, şevvâl ayında yaptığı itikâfın söz konusu yıl ifa edemediği itikâfın kazası niteliğinde olduğu zira mezkûr ibadetin her vakit yapılmasının meşru olması hâlinde bunun Allah Resulü (sav.) tarafından ümmetine açıklanacağı belirtilmiştir. bk. Useymîn, *Fethu zi'l-celâli ve'l-ikrâm*, 3/306.

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, 6/84, 226; Buhârî, "İ'tikâf", 18; Müslim, "İ'tikâf", 6; İbn Mâce, "Sıyâm", 59; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 78; Nesâî, "Mesâcid", 18.

¹⁰¹ İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh*, 13/641.

¹⁰² Ebû'l-Hasen Ubeydullah b. Muhammed b. Emânillah el-Mübârekfûrî, *Mir`âtü'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-mesâbîh* (Hindistan: İdâretü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1404/1984), 7/144-145; Lâşîn, *Fethu'l-mün'im*, 2/281; Kahtânî, *es-Sıyâmü fî'l-İslâm*, 467.

¹⁰³ Hz. Peygamber'in sözü edilen eşinin Ümmü Seleme (ra.) olduğu ifade edilmiştir. bk. Süyûtî, *et-Tevoşîh*, 1/407-408; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, 1/351; Ensârî, *Minhatü'l-bârî*, 1/631, 4/467.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, 6/131; Buhârî, "Hayz", 10, "İ'tikâf", 10; İbn Mâce, "Sıyâm", 66; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 82.

¹⁰⁵ Buhârî, "İ'tikâf", 1; Müslim, "İ'tikâf", 5; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 78.

yapmış, bu sırada zorunlu ihtiyaçlar haricinde¹⁰⁷ oradan ayrılmamıştır.¹⁰⁸ Bu durum, itikâfın Allah Resulü'ne (sav.) mahsus fiillerden olmadığını ayrıca mezkûr ibadetin kadınlar da dâhil olmak üzere herkes için devam ettiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.¹⁰⁹ İlgili rivayetlerden Allah Resulü'nün (sav.) eşlerinin, Hz. Peygamber Dönemi'nde evlerinde değil mescitte itikâfa girdikleri anlaşılmaktadır.¹¹⁰

Biraz önce de ifade ettiğimiz üzere Hz. Âişe, Mescid-i Nebevî'de itikâfa girdiği gibi söz konusu ibadeti Sebîr Dağı'nda¹¹¹ ifa edeceğine dair de bir adakta bulunmuştur. Hatta o, kardeşi Abdurrahman'ın (ö. 53/673) bu davranışın sünnet olarak algılanabileceği endişesini dile getirmesine rağmen mezkûr yerde itikâfa girmiştir.¹¹²

Yukarıda anlatılanlara rağmen sonraki zamanlarda kadınların mescitlerde itikâfa girmelerine çeşitli sebeplerle mani olunmuştur. Nitekim Ziyâd b. Ebîh (ö. 53/673), kendi döneminde bir ay boyunca itikâf yapacağına dair adakta bulunan bir kadının itikâfa girmesini Havâric sebebiyle engellemiş, neticede mesele Kâdî Şüreyh'e (ö. 80/699 [?]) intikal etmiş o da kadının söz konusu adağı karşılığında bir ay oruç tutup her gün bir yoksulu doyurması gerektiği yönünde fetva vermiştir.¹¹³

¹⁰⁶ Ebû Bekir Muhammed b. İshâk b. Huzeyme, *Sahîh-i İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A`zamî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1400/1980), 3/348 (No: 2230).

¹⁰⁷ İbn Melek, *Şerhu mesâbilî's-sünne*, 2/563.

¹⁰⁸ bk. İbn Huzeyme, *Sahîh-i İbn Huzeyme*, 3/348 (No: 2230); Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/357 (No: 8055), 4/358 (No: 8056); Müslim, "Hayz", 7; İbn Mâce, "Siyâm", 63.

¹⁰⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 11/143; Herevî, *el-Kevkebî'l-vehhâc*, 13/228.

¹¹⁰ bk. Ebü'l-Hasen el-Hanefî es-Sindî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce el-Kazvîni* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, ts.), 1/542; Ensâri, *Minhatü'l-bârî*, 1/632.

¹¹¹ Sebîr Dağı, Mekke ile Arafat arasında Mina'ya yakın Mekke'nin büyük dağlarındandır. Ayrıca oranın İsmâil'in (as.) yerine kurban edilecek koçun indirildiği bir bölge olduğu da söylenmiştir. bk. Muhammed b. Mûsâ el-Hâzîmî, *el-Emâkin* (yy.: Dâru'l-Yemâme, 1415), 172; Sirâcüddîn b. el-Verdî, *Harîretü'l-acâib ve ferîdetü'l-garâib*, thk. Enver Mahmûd Zenâtî (Kâhîre: Mektebetü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1428/2008), 277.

¹¹² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/34 9(No: 8021), 4/3 50(No: 8022).

¹¹³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/354 (No: 8040).

5. İtikâf Mahalli ve Süresi

“...Mescitlerde itikâfa çekilmişken kadınlarınıza yaklaşmayın...”¹¹⁴ ayetinde yer alan “mescitler” ibaresinden hareketle itikâfın tüm mescitlerde yapılabileceği söylenmiş¹¹⁵ ve Hz. Peygamber’in de Medine’de mescit dışında bir başka yerde itikâfa girdiğine dair bir rivayet sabit olmamıştır.¹¹⁶ Bu bağlamda Allah Resulü’nün eşleri ve sahâbe de tüm zorluğuna rağmen mescitte itikâfa girmişlerdir.¹¹⁷

İtikâfın nerede yapılacağına dair sahâbe ve tâbiîn arasında ise farklı görüşler serdedilmiştir. İtikâf mahallerinin en faziletlisinin sırasıyla Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksa ve cemaatle namaz kılınan camiler olduğu belirtilmiştir.¹¹⁸ Nitekim Hz. Ali (ö. 40/461) itikâfın büyük camide (Ulu Cami),¹¹⁹ Abdullah b. Mes`ûd (ö. 32/652-53)¹²⁰ ve İbn Abbâs (ö. 68/687-88)¹²¹ ise cemaatle namaz kılınan mescitlerde olacağını söylemişler,¹²² aynı kanaat Urve b. Zübeyr (ö. 94/713),¹²³ Hasan-ı Basrî (ö. 110/728),¹²⁴ Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732)¹²⁵ ve İbn Şihâb ez-Zühri¹²⁶ tarafından da paylaşılmıştır.¹²⁷ İbn Abbâs, Allah Teâlâ’nın en çok sevmediği şeyin bidat olduğunu belirterek evlerde yapılan itikâfı da bidat kapsamında değerlendirmiş¹²⁸ böylece ilgili ibadet mahallinin evler olamayacağını söylemiştir. Rivayete göre Kûfe Ulu

¹¹⁴ el-Bakara, 2/187.

¹¹⁵ Sübkî, *el-Menhel*, 10/235; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 11/141; Âmir, *Fethu's-selâm*, 4/235.

¹¹⁶ bk. Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Sahîh-i Müslim bi şerhi'n-Nevevî* (Ezher: el-Matbaatü'l-Mısriyye, 1349/1930), 8/68; Sübkî, *el-Menhel*, 10/235.

¹¹⁷ Sübkî, *el-Menhel*, 10/235.

¹¹⁸ bk. Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtih*, 4/607-608.

¹¹⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/346 (No: 8009, 8010); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/337 (9670), 2/337 (No: 9673).

¹²⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/347 (No: 8015); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/337 (No: 9671).

¹²¹ Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003), 4/519 (No: 8572).

¹²² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/346 (No: 8009).

¹²³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/3 57 (No: 8054).

¹²⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/347 (No: 8011); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/519 (No: 8572).

¹²⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/348 (No: 8018), 4/349 (No: 8020).

¹²⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/348 (No: 8017); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/337 (No: 9673).

¹²⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/346 (No: 8010).

¹²⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/519 (No: 8573).

Camii'nde kurduğu bir çadırda itikâfa giren bir kişinin bu davranışı insanlar tarafından yadırganmış hatta onlar söz konusu şahsı taşlamışlardı. Mevzu, İbn Mes'ûd'a taşınınca o, hemen olay mahalline intikal etmiş ve tepki gösterenleri oradan uzaklaştırarak mezkûr kişinin davranışını uygun bulmuştur.¹²⁹

Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656)¹³⁰ itikâfın Mescid-i Nebevî, Mescid-i Harâm ve Mescid-i İliyâ (Mescid-i Aksâ) olmak üzere sadece üç mescitte yapılabileceği kanaatini serdetmiş hatta Kûfe Ulu Camii'nde itikâfa giren kişileri gördüğünde İbn Mes'ûd'a, "Neden onlara engel olmuyorsun? Onların yaptıklarına şaşırılmıyor musun?" deme gereği duymuştur.¹³¹ Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713), Mescid-i Nebevî haricinde başka bir yerde itikâf yapılamayacağını;¹³² Mescid-i Aksâ'da itikâfa girmeyi adayan kimsenin ise bu ibadeti Mescid-i Nebevî'de yerine getirmesinin yeterli olacağını belirtmiştir.¹³³ Atâ b. Ebî Rebâh da kendisine Mescid-i İliyâ'da itikâfa girilip girilemeyeceği sorulduğunda itikâfın ancak Mescid-i Harâm veya Mescid-i Nebevî'de yapılacağını söylemiştir.¹³⁴ Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721), harem bölgesinin tümünün mescit hükmünde olduğunu belirtmiş bundan dolayı kişinin orada istediği yerde itikâfa girebileceğini hatta söz konusu sınırlar içerisinde bulunan evinde de ilgili ibadeti yerine getirebileceğini söylemiştir.¹³⁵ Şâ'bi¹³⁶ de (ö. 104/722) kişinin evinde itikâfa girmesinde bir sakınca olmadığını ifade etmiştir.¹³⁷

¹²⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/347 (No: 8015); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/337 (No: 9671).

¹³⁰ Huzeyfe b. Yemân (ra.), Hz. Peygamber'den, "İmam ve müezzini olan her mescitte itikâfa girilir." şeklinde bir nakilde bulunmuş ve ilgili ibadetin sadece cemaatle namaz kılınan mescitte yapılabileceğine dair görüş belirtmiştir. bk. Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şuayb el-Arnâûd - Hasan Abdülmünim Şelebi vdğr. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004), 3/185 (No: 2357); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 9/301 (No: 9509).

¹³¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/347 (No: 8014), 4/348 (No: 8016); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 9/301 (No: 9509).

¹³² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/346 (No: 8008); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/337 (No: 9672).

¹³³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 5/13 2 (No: 9160), 8/454 (No: 15889).

¹³⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/348 (No: 8018), 4/349 (No: 8020).

¹³⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/34 5 (No: 8005).

¹³⁶ Şâ'bi, mahalle mescitlerinde de itikâfa girilebileceğini söylemiştir. bk. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/337 (No: 9668).

¹³⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/34 5 (No: 8005).

İbrâhîm en-Nehâî (ö. 96/714) mahalle mescitlerinde itikâfa girilebileceğini belirtmiş,¹³⁸ Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713 [?])¹³⁹ ve Ebû Kılâbe de (ö. 104/722)¹⁴⁰ kendi mahalle mescitlerinde itikâf yapmışlardır. Buna karşılık Amr b. Dînâr (ö. 126/744 [?]) Kûfe ve Basra mescitlerinde itikâfın olmayacağı kanaatini dile getirmiştir.¹⁴¹

Allah'a ibadet etmek kastiyla kısa veya uzun bir süre mescitte beklemek anlamında da kullanılan itikâfın en faziletlisinin ramazan ayının son on günü yapıldığı belirtilmiştir.¹⁴² Nitekim daha önce de belirttiğimiz üzere Hz. Peygamber, Medine'ye hicretinden itibaren âdeti olduğu üzere her yıl ramazan ayında on gün itikâfa girmiş, bir defasında yapamadığı bu ibadetini şevvâl ayında on gün şeklinde¹⁴³ kaza etmiş;¹⁴⁴ bir yıl da Mekke'nin fethi için sefere çıkması sebebiyle ifa edemediği itikâfı¹⁴⁵ vefat edeceği sene ramazanda yaptığı itikâfa birleştirerek yirmi gün şeklinde yerine getirmiştir.¹⁴⁶

İtikâfın bir gün hatta mescitte kısa bir süre beklemek şeklinde de yerine getirilebileceği yönünde rivayetler varid olmuştur. Nitekim Hz. Ömer ile alakalı daha önce bahsettiğimiz olayda o, İslâm'a girmeden önce bir gece Mescid-i Harâm'da itikâf yapacağına dair adakta bulunmuş ve Hz. Peygamber de ona bu nezrini yerine getirmesi yönünde mücade etmiştir.¹⁴⁷ Ayrıca Ya`lâ b. Ümeyye (ö. 60/679-80 [?]) ibadet niyetiyle mescitte kısa bir süre beklemeyi itikâf kapsamında değerlendirmiş¹⁴⁸ ve arkadaşına, "Bizimle beraber mescide gel,

¹³⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/337 (No: 9665).

¹³⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/3 50(No: 8024); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/336 (No: 9662), 2/337 (No: 9663).

¹⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/336 (No: 9660).

¹⁴¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/348 (No: 8018).

¹⁴² Muhammed Sâlih el-Müneccid, *el-Keşşâf fî âdâbi'l-î tikâf* (Riyâd: Mecmûatü Zâd, 1435/2014), 10.

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, 6/84; Buhârî, "İ tikâf", 14, 18; Müslim, "İ tikâf", 6.

¹⁴⁴ Irâkî, *Kitâbü Tarhi't-tesrîb*, 4/169.

¹⁴⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-barî*, 4/285; Sindî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, 1/538.

¹⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, 2/355; Dârimî, "Savm", 55; Buhârî, "İ tikâf", 17; İbn Mâce, "Sıyâm", 58; Ebû Dâvûd, "İ tikâf", 78; Tirmizî, "Savm", 78; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/285.

¹⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, 2/20, 53; Buhârî, "İ tikâf", 5, 16, "Eymân", 29; Müslim, "Eymân", 27, 28; Ebû Dâvûd, "Eymân", 30; Tirmizî, "Nüzûr", 12; Nesâî, "Eymân", 36.

¹⁴⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/345 (No: 8006).

orada bir süre itikâfa girelim."¹⁴⁹ demiştir. Atâ b. Ebî Rebâh da Cenâb-ı Hak'tan hayır bekleyerek mescitte bir müddet beklemeyi itikâf kapsamında saymıştır.¹⁵⁰

6. İtikâf Âdâbı

Bir ibadet olması hasebiyle itikâfın uyulması gerekli bazı kuralları vardır. Bu bağlamda mu'tekiften mezkûr ibadetin ruhuna yakışacak şekilde namaz kılmak, Kur'an okumak, Resulullah'a (sav.) salât-u selâm getirmek ve ilim öğrenmek gibi ibadetlerle meşgul olması ayrıca her türlü istenmeyen söz ve davranışlardan da uzak durması beklenir.¹⁵¹

Hiz. Âişe, hasta ziyaretinde bulunmama, cenazeye katılmama, eşiyile beraber olmama ve zarurî durumlar hariç itikâf mahallinden ayrılmamayı itikâf sünnetleri¹⁵² arasında saymış ayrıca itikâfta olan kimsenin oruç tutması ve cemaatle namaz kılınan bir mescitte itikâfa girmesi gerektiğini de söylemiştir.¹⁵³ Nitekim Hiz. Peygamber, eşleri ve sahâbe¹⁵⁴ itikâfta buldukları süre zarfında yalnızca insanî ihtiyaçları için mescitten çıkmışlardır.¹⁵⁵ Resul-i Ekrem, mescitten ayrılmadan Hiz. Âişe'nin odasına açılan pencereden başını uzatmış, Âişe de (ra.) onun (sav.) saçını yıkayıp taramıştır.¹⁵⁶ Zira mu'tekifin tuvalet, abdest, gusûl, mescidin yıkılması, hem kendisi hem de ailesine zarar

¹⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/336 (No: 9652).

¹⁵⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/346 (No: 8007).

¹⁵¹ Ali Hasan Ali Abdülhamîd el-Halebî el-Eserî, *el-İnsâf fî ahkâmî'l-istikâf* (Ürdün: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1407/1987), 20.

¹⁵² Hiz. Âişe'nin, ilgili rivayette kullandığı "sünnet" sözcüğü mezkûr rivayetin merfu hükmünde olduğunu göstermektedir. Ancak Ebû Dâvûd, bazılarının bu haberi Âişe'nin (ra.) sözü kabul ettiklerini söylemiştir. bk. Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 81; Useymîn, *Fethu'z-Zelâli ve'l-İkrâm*, 3/304.

¹⁵³ Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 81.

¹⁵⁴ Sindî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, 1/540; Herevî, *el-Kevekbü'l-vehhâc*, 6/108; Lâşîn, *Fethu'l-mün'im*, 2/281.

¹⁵⁵ Müslim, "Hayz", 7; İbn Mâce, "Sıyâm", 63.

¹⁵⁶ Müslim, "Hayz", 6, "Sıyâm", 7; İbn Mâce, "Sıyâm", 63; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 80; Tirmizî, "Savm", 80.

geleceği endişesi gibi¹⁵⁷ zorunlu haller dışında bulunduğu yeri terk etmesi itikâfın ruhuna aykırı bir davranış olarak addedilmiştir.¹⁵⁸

Yukarıda anlatılanlara karşılık bazı zorunlu hâllerde itikâftan çıkmak da uygun görülmüştür. Rivayete göre Resul-i Ekrem, itikâfta iken aralarında Sa-fiyye'nin de (ra.) (ö. 50/670 [?]) bulunduğu eşleri¹⁵⁹ ziyaret etmek üzere gece vakti onun yanına gelmişler ve belli bir müddet sonra ayrılmak üzere ayağa kalkmışlardı. Bu sırada Resulullah (sav.), Sa-fiyye'nin (ra.) evinin mescide uzak olması sebebiyle¹⁶⁰ evine girinceye¹⁶¹ kadar ona eşlik etmiştir.¹⁶² Söz konusu rivayet, gerekli durumlarda itikâf mahallinden ayrılabilceğini gösterdiği gibi itikâf yapan kimseyi ziyaret etmenin ve ibadetten alıkoymadan onunla sohbet etmenin caiz olduğunu da ifade etmektedir.¹⁶³

Sahâbe ve tâbiîn arasında mu`tekifin hangi davranışları yapıp yapamayacağına dair farklı görüşler serdedilmiştir. Bu bağlamda Âişe (ra.), itikâfta bulunduğu bir sırada zarurî durumlarda evine gitmiş, bu esnada Hz. Peygamber'in konuya dair davranışına¹⁶⁴ tabi olarak ailesinden orada bulunan hastanın halini sorarak¹⁶⁵ tekrar mescide dönmüştür.¹⁶⁶ Buna karşılık Hz. Ali, mu`tekifin çirkin sözler söyleyemeyeceğini, insanlarla kavga edemeyeceğini

¹⁵⁷ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hattâbî, *Meâlimü's-sünen* (Haleb: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1352/1934), 2/140; Sübkî, *el-Menhel*, 10/247-248.

¹⁵⁸ Sübkî, *el-Menhel*, 10/242.

¹⁵⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/360 (No: 8066); Buhârî, "İtikâf", 11.

¹⁶⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/278; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, 3/445; Ensârî, *Minhatü'l-bârî*, 3/522, 4/468.

¹⁶¹ Buhârî söz konusu rivayeti, "İtikâfta olan kimse ihtiyaçları için mescidin kapısına çıkabilir mi?" şeklindeki bâb başlığı altında tahrir ederek, Hz. Peygamber'in itikâfta bulunduğu sırada mescitten çıkmadığına ancak Ümmü Seleme'nin oda kapısı önüne kadar geldiğine işaret etmiştir. bk. Buhârî, "İtikâf", 8; Sübkî, *el-Menhel*, 10/245.

¹⁶² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/360 (No: 8066); Ahmed b. Hanbel, 6/337; Buhârî, "İtikâf", 11, "Bedü'l-halk", 11; Müslim, "Selâm", 24; İbn Mâce, "Siyâm", 65; Ebû Dâvûd, "Siyâm", 80, "Edeb", 91.

¹⁶³ Herevî, *el-Kevkebü'l-vehhâc*, 22/133.

¹⁶⁴ bk. Ebû Dâvûd, "Siyâm", 81.

¹⁶⁵ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1406/1985), "İtikâf", 2; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/357 (No: 8055), 4/358 (No: 8056); Müslim, "Hayz", 7; İbn Mâce, "Siyâm", 63.

¹⁶⁶ Lâşîn, *Fethu'l-mün'im*, 2/281.

belirtmiş fakat Cuma ve cenaze namazlarına katılabileceğini, hasta ziyareti yapabileceğini ve ailesinin yanına gidip onlara ihtiyaçlarının olup olmadığını sorabileceğini söylemiştir.¹⁶⁷

Hasan-ı Basrî, itikâfta bulunanın Cuma namazına iştirak edebileceğini,¹⁶⁸ Şa`bî, hasta ziyareti yapabileceğini,¹⁶⁹ Katâde b. Diâme (ö. 117/735) cenazeyi teşyî edebileceğini,¹⁷⁰ Saîd b. Cübeyr ise bu sayılanların yanı sıra idarecinin çağırması hâlinde onun yanına gidebileceğini de belirtmiştir.¹⁷¹ Buna karşılık İbn Şihâb ez-Zühri, onun zorunlu ihtiyaçlar dışında¹⁷² itikâftan çıkamayacağını, cenazeye iştirak edemeyeceğini, hasta ziyaretinde bulunamayacağını, alış veriş yapamayacağını ve davetlere icabet edemeyeceğini ifade etmiş,¹⁷³ Urve b. Zübeyr de benzeri bir görüş serdetmiştir.¹⁷⁴ Mücâhid b. Cebr¹⁷⁵ ve Amr b. Dînâr¹⁷⁶ da mu`tekifin alış verişte bulunamayacağını söylemişlerdir. Atâ b. Ebî Rebâh ise mu`tekifin ibadet yaptığını belirterek¹⁷⁷ bu duruma aykırı davranışlar sergileyemeyeceğini¹⁷⁸ ancak mescit içinde olması koşuluyla davaya taraf olabileceğini, borç ödeyip alacağını isteyebileceğini, ailesine nasihatlerde bulunabileceğini, ihtiyacını bildirmek üzere mektup yazabileceğini¹⁷⁹ ve sohbetlere katılabileceğini belirtmiştir.¹⁸⁰ Buna karşılık İbrâhîm en-Nehâî ve Hasan-ı Basrî bu durumdaki kimsenin cenazeye katılması, hasta ziyaretinde bu-

¹⁶⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/356 (No: 8049); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/334 (No: 9631).

¹⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/335 (No: 9637).

¹⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/335 (No: 9636).

¹⁷⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/358 (No: 8058).

¹⁷¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/356 (No: 8050); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/334 (No: 9632).

¹⁷² İbn Şihâb ez-Zühri, zarûri durumları küçük ve büyük abdest bozma şeklinde açıklamıştır. bk. Sübkî, *el-Menhel*, 10/240.

¹⁷³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/357 (No: 8051), 4/361 (No: 8068).

¹⁷⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/357 (No: 8054).

¹⁷⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/361 (No: 8072).

¹⁷⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/362 (No: 8073).

¹⁷⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/36 4 (No: 8087).

¹⁷⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/357 (No: 8053), 4/358 (No: 8060), 4/359 (No: 8061), 4/361 (No: 8069).

¹⁷⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/361 (No: 8070), 4/363 (No: 8078).

¹⁸⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/362 (No: 8076).

lunması veya Cuma namazı için mescitten ayrılması hâlinde itikâfının bozulacağı yönünde görüş belirtmişlerdir.¹⁸¹

İtikâf âdâbı arasında zikredilen hususlardan biri de mu`tekifin oruçlu olmasıdır. Zira Hz. Peygamber oruç tutmaksızın itikâf yapmamıştır.<sup>182</sup> Ancak sahâbe ve tâbiîn arasında mu`tekifin oruç tutup tutmayacağına dair farklı görüşler serdedilmiştir. İbn Abbâs,¹⁸³ itikâf adağını yerine getirmeden ölen annesinin durumunu soran Ubeydullah b. Abdillâh'a (ö. 98/716) onun yerine itikâfa girmesini ve oruç tutmasını emretmiş,¹⁸⁴ Hz. Ali,¹⁸⁵ İbn Ömer,¹⁸⁶ Hz. Âişe,¹⁸⁷ Urve b. Zübeyr,¹⁸⁸ İbrâhîm en-Nehâî,¹⁸⁹ Şa`bi¹⁹⁰ ve İbn Şihâb ez-Zühri¹⁹¹ de itikâfın oruçsuz olmayacağını söylemişlerdir.¹⁹² Nâfi ve Kâsım b. Muhammed de (ö. 107/725 [?]), "... Sonra orucu geceye kadar tamamlayın. Mescitlerde itikâfa çekilmişken kadınlarınıza yaklaşmayın...."¹⁹³ ayetinde Allah Teâlâ'nın itikâfı oruçla beraber zikrettiğini¹⁹⁴ belirterek aynı kanaatini paylaşmışlardır.¹⁹⁵

İtikâfın oruçsuz gerçekleşmeyeceğini belirtenlerin yanı sıra orucun itikâfın sıhhat şartı olmadığına dair görüş beyan edenler de olmuştur. Nitekim

¹⁸¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/273; Âmir, *Fethu's-selâm*, 4/330.

¹⁸² Eserî, *el-İnsâf*, 15.

¹⁸³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/333 (No: 9619); Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/353 (No: 8033-8036).

¹⁸⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/353 (No: 8032); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/339 (No: 9694).

¹⁸⁵ Hz. Ali ve Abdullah b. Mes`ûd'un itikâfa giren kimsenin şart koşması hariç oruç tutmasının zorunlu olmadığına dair bir yaklaşım sergilediklerine dair rivayetler için bk. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/333 (No: 9620), 2/33 4 (No: 9624).

¹⁸⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/353 (No: 8033).

¹⁸⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/35 4 (No: 8037); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/333 (No: 9621); Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 81.

¹⁸⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/35 4 (No: 8041).

¹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/334 (No: 9627).

¹⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/334 (No: 9630).

¹⁹¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/35 4 (No: 8038, 8039).

¹⁹² İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh*, 13/632.

¹⁹³ el-Bakara, 2/187.

¹⁹⁴ Muvatta, "İtikâf", 4.

¹⁹⁵ Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâm Mâlik*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1436/2015), 2/309.

Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725), Atâ b. Ebî Rebâh, Ömer b. Abdilazîz (ö. 101/720), Hasan-ı Basrî ve Saîd b. Müseyyeb, mu`tekifin oruç tutmasının zorunlu olmadığını söylemişlerdir. Bu bağlamda onlar, "Mu`tekif, kendisine oruç tutmayı vacip kılmadıkça oruç tutması gerekmez."¹⁹⁶ rivayetini, daha önce zikrettiğimiz Hz. Ömer'in Müslüman olmadan önce Mescid-i Haram'da bir gece itikâf yapmak üzere adakta bulunması olayını ve Ya`lâ b. Ümeyye'nin mescitte kısa bir süre beklemesini itikâf saymasını¹⁹⁷ delil olarak kullanmışlardır.¹⁹⁸ Ayrıca İbn Şihâb ez-Zührî ile Ömer b. Abdilazîz arasında geçen şu konuşma da mezkûr düşünceyi savunanların lehine bir durum arz etmektedir. Rivayete göre İbn Şihâb, Ömer b. Abdilazîz'in huzurunda bulunduğu bir sırada, "Oruçsuz itikâf olmaz." deyince Ömer b. Abdilazîz, "Bu (rivayet), Nebi'den mi?" diye sormuş İbn Şihâb da "Hayır." cevabını vermişti. Yine Ömer b. Abdilazîz, "Ebû Bekir'den mi?, Ömer'den mi?, Osman'dan mı?" diye sorulmuş, İbn Şihâb da her defasında, "Hayır." demişti. Bunun üzerine Ömer b. Abdilazîz, ona, öyleyse dediği gibi bir şeyin olamayacağını belirterek¹⁹⁹ itikâf için orucun şart olmadığını ifade etmiştir.

Sonuç

Bir yere yerleşip oraya bağlanıp kalmak, kalbin dünyevî meşgalelerden arındırılması gibi anlamlara gelen itikâf oruçlu bir hâlde, cemaatle namaz kılınan bir mescitte ibadet amacıyla beklemek ve oradan ayrılmamak demektir.

Hz. Peygamber'in hayatında önemli bir yeri olan itikâf hemen tüm ilâhî dinlerde muhtelif şekillerde gerçekleştirilen köklü bir gelenek özelliğine sahip olup Hz. İbrâhîm ve oğlu İsmâîl (as.) zamanından bu tarafa devam eden bir sünnet olarak bilinmektedir. Resul-i Ekrem tarafından da bi`set öncesinde Hira'da, Medine Dönemi boyunca da mescitte her ramazan ayında uygulanmış ve bu itibarla müekked sünnetler arasında sayılmıştır. Sahâbeden bir grup ve Hz. Peygamber'in eşleri de hem Allah Resulü'nün (sav.) hayatı boyunca hem de onun (sav.) vefatı sonrasında itikâf yapmaya devam etmişlerdir.

¹⁹⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/523 (No: 8587).

¹⁹⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/345 (No: 8006).

¹⁹⁸ bk. Tirmizî, *el-Câmiu's-sahîh*, 4/112.

¹⁹⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/522 (No: 8587).

Hız. Peygamber'in Medine'de mescit dışında bir başka yerde itikâfa girişine dair bir rivayet sabit olmamıştır. Fakat sahâbe ve tâbiîn arasında itikâf mahallinin neresi olacağı konusunda; Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksa ve cemaatle namaz kılınan camiler ayrıca mahalle mescitleri ve kişilerin kendilerine ait evler de dâhil olmak üzere farklı görüşler serdedilmiştir. Ayrıca itikâf âdâbı konusunda da Allah Resulü'nün (sav.) uygulamalarının yanı sıra sahâbe ve tâbiîn de çeşitli görüşler serdetmişlerdir.

Kaynakça

- Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San`ânî. *el-Musannef*. Thk. Habîbürrahmân el-A`zamî. 11 Cilt. Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1403/1983.
- Adıgüzel, Şükran. *İlk Vahiy*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî. *Müsned*. 6 Cilt. Kâhire: Müessesetü Kurtuba, ts.
- Âmir, Abdüsselâm b. Muhammed. *Fethu's-selâm şerhu Umdeti'l-ahkâm*. 7 Cilt. yy.: b.y., ts.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. yy.: Dâru'l-Fikr, ts.
- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak. *Avnü'l-ma`bûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1410/1990.
- Azîzî, Ali b. Ahmed b. Nûriddîn b. Muhammed b. İbrâhîm. *es-Sirâcü'l-münîr şerhu'l-Câmii's-sağîr fi hadîsi'l-beşîri'n-nezîr*. 4 Cilt. yy.: b.y., ts.
- Bâltû, Abdüllatif b. Muhammed. *el-İ`tikâf nazratün terbeviyyetün*. yy.: b.y., ts.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Kitabü Cümel min ensâbi'l-eşrâf*. Thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd Zerkelî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1417/1996.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Mugîre el-Cu`fi. *el-Câmiu'l-müsned es-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâhi ve sünenihî ve eyyâmihî*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir. 9 Cilt. yy.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422.
- Cevad Ali. *el-Mufasssal fî târîhi'l-arab kable'l-İslâm*. 10 Cilt. yy.: b.y., 2. Basım, 1413/1993.
- Cürcânî, Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Ali el-Hüseynî. *Kitâbü't-Ta`rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1424/2003.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer. *Sünenü'd-Dârekutnî*. Thk. Şuayb el-Arnâûd - Hasan Abdülmünim Şelebî vdğr. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1424/2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. Fazl b. Berâm. *Sünenü'd-Dârimî*. Thk. Hüseyin Selîm Esedü'd-Dârânî. 4 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Muğnî, 2000/1421.
- Dindi, Emrah. Cahiliye Araçlarında Ramazan Ayı, İtikâf ve Oruç. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, (2017), 3/35.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. el-Hasen. *Târîhu'l-hamîs fî ahvâli enfesi nefîs*. 2 Cilt. yy.: b.y., ts.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş`as b. İshâk es-Sicistânî. *Kitâbü's-Sünen*. Thk. Muhammed Avvâme. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 2. Basım, 1425/2004.
- Ebû Habîb. Sa`dî. *el-Kâmûsü'l-fikhî lügaten ve's-tılâhen*. Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1402/1982.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerıyyâ. *Minhatü'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Süleymân b. Dürey` el-Âzimî. 10 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1426/2005.
- Eserî, Ali Hasan Ali Abdülhamîd el-Halebî. *el-İnsâf fî ahkâmî'l-i`tikâf*. Ürdün: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1. Basım, 1407/1987.

- Etyûbî, Muhammed b. Ali b. Âdem b. Mûsâ el-Vellevî. *Şerhu süneni'n-Nesâî (Zahûretü'l-ukbâ fi şerhi'l-Müctebâ)*. 40 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru Âl Berûm, 1. Basım, 1424/2003.
- Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Ali. *Mecmau bihâri'l-envâr fi garâibi't-tenzîl ve letâifi'l-ahbâr*. 5 Cilt. Haydarâbâd: Matbaatü Meclisi Dâirati'l-Meârifi'l-Osmânî, 3. Basım, 1387/1967.
- Halebî, Ebü'l-Ferec Ali b. İbrâhîm b. Ahmed. *es-Sîretü'l-Halebiyye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1427.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 5. Basım, 1414/1993.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm. *Meâlimü's-sünen*. 4 Cilt. Haleb: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1352/1934.
- Hâzimî, Muhammed b. Mûsâ. *el-Emâkin*. yy.: Dâru'l-Yemâme, 1415.
- Herevî, Muhammed b. Abdillâh el-Alevî. *el-Kevebü'l-vehhâc şerhu Sahîh-i Müslim*. 26 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 1430/2009.
- Irâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. Hüseyin. *Kitâbü Tarhi't-tesrîb fi şerhi't-Takrîb*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstizkâr*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1423/2002.
- İbn Abdilber, Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *Câmiu beyâni'l-ilm ve fazlihî*. Thk. Ebü'l-Eşbâl ez-Zührî. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1. Basım, 1414/1994.
- İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik. *Şerhu sahîhi'l-Buhârî*. 10 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, ts.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe. *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Beyrut: Dâru't-Tâc, 1409/1989.

- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-İmâm Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî*. 13 Cilt. yy.: el-Mektebetü's-Selefiyye, ts.
- İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sekkâ - İbrâhîm el-Ebyârî - Abdülhafîz Şelebî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk. *Sahîh-i İbn Huzeyme*. Thk. Muhammed Mustafa el-A`zamî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1400/1980.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk el-Muttalibî, *Kitâbü's-Siyer ve'l-megâzî*. Thk. Süheyl Zekkâr. yy.: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1398/1978.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Meârif, 1413/1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. Thk. Şuayb el-Arnâûd vdğr. 5 Cilt. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Melek, Muhammed b. İzziddîn Abdüllatif b. Abdilazîz. *Şerhu mesâbîhi's-sünne li'l-İmâm el-Begavî*. Thk. Nureddîn İtr vdğr. 6 Cilt. yy.: İdâretü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1433/2012.
- İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed el-Hanbelî. *Letâifü'l-meârif fimâ li-mevâsimi'l-âm mine'l-vezâif*. Thk. Yâsîn Muhammed es-Sevvâs. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 5. Basım, 1420/1999.
- İbn Sa`d, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa`d b. Menî el-Basrî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Zebâle. *Ahbâru Medîne*. Çev. Fatih Mehmet Yılmaz. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2018.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân. *Keşfü'l-müşkil min hadîsi's-sahîhayn*. Thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb. 4 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1. Basım, 1418/1997.

- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed. *et-Tavzîh li şerhi'l-Câmi's-sahîh*. Thk. Hâlid er-Rebbât - Cuma Fethî vdğr. 3 Cilt. Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1429/2008.
- İbn Teymiyye, Ahmed. *Mecmû'u fetâvâ*. 37 Cilt. Suudi Arabistan: Mecmû'u'l-Melik Fehd li Tabâati'l-Mushafî'ş-Şerîf, 1425/2004.
- İbnü'l-Verdî, Sirâcüddîn. *Harîretü'l-acâib ve ferîdetü'l-garâib*. Thk. Enver Mahmûd Zenâtî. Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1428/2008.
- Itr, Nûreddîn. *Menhecü'n-nakd fî ulûmi'l-hadîs*. Dîmeşk: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1399/1979.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz b. İmrân el-Yahsubî. *İkmâlü'l-mu`lim bi fevâidi Müslim*. Thk. Yahyâ İsmâîl. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1. Basım, 1419/1998.
- Kahtânî, Saîd b. Ali b. Vehf. *es-Siyâmü fi'l-İslâm fi davi'l-kitâb ve's-sünne*. Riyâd: b.y., 1. Basım, 1428.
- Karakaş, Ahmet Canan - Habergetiren, Ömer Faruk. İtikâfın Maneviyat ve Psikopatoloji İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (2020), 1/104.
- Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-mesâbîh*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994.
- Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 10 Cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1304.
- Kılıç, Ünal. Hz. Peygamber'in Nübüvvet Öncesi Uzlet İçin Hira Mağarası'nı Seçmesi Üzerine Bazı Mülahazalar. *İstem*, (2014), 24/5.
- Kister, M. J. *et-Tehannüs: Kelime Anlamı Üzerine Bir Araştırma*. Çev. Ali Aksu. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, (2000), 4/215-216.
- Kirmânî, Muhammed b. Yûsuf b. Ali. *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 2. Basım, 1401/1981.

- Komisyon. *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Komisyon. *İlmihal*. 2 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kûrânî, Ahmed b. İsmâil b. Osmân b. Muhammed. *el-Keşerü'l-cârî ilâ riyâdi ehâdîsi'l-Buhârî*. Thk. Ahmed Azv İnâye. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Basım, 1429/2008.
- Kübeysî, Ahmed Abdürrezzâk. *el-İ'tikâf ahkâmühü ve ehemmiyyetühü fi hayati'l-müslim*. yy.: b.y., 1407.
- Lâşîn, Mûsâ Şâhîn. *Fethu'l-mün'im şerhu Sahîli'l-Müslim*. 10 Cilt. yy.: Dâru'ş-Şurûk, 1. Basım, 1423/2002.
- Mağribî, Hüseyin b. Muhammed. *el-Bedrü't-temâm şerhu Bulûği'l-merâm*. Thk. Ali b. Abdillâh ez-Zebn. 10 Cilt. yy.: b.y., 1. Basım, 1428/2007.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1406/1985.
- Merginânî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî. *el-Hidâye fi şerhi bidâyeti'l-mübtedî*. Thk. Talâl Yûsuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Hasen Ubeydullah b. Muhammed b. Emânillah. *Mir`âtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-mesâbih*. 9 Cilt. Hindistan: İdâretü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1404/1984.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb. *el-Müctebâ*. Thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Haleb: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *Kitâbü's-Süneni'l-kübrâ*. Thk. Hasan Abdülmünim Şelebî. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1421/2001.

- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *Sahîh-i Müslim bi şerhi'n-Nevevî*. 18 Cilt. Ezher: el-Matbaatü'l-Mısriyye, 1. Basım, 1349/1930.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. yy.: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1401/1981.
- Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdilkâdir. *Muhtârü's-sihâh*. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1986.
- Sindî, Ebü'l-Hasen el-Hanefî. *Şerhu Sünen-i İbn Mâce el-Kazvînî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, ts.
- Süyânî, Muhammed. *es-Sîretü'n-nebeviyye kemâ câet fi'l-ehâdîsi's-sahîha*. 4 Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Abyekân, 1. Basım, 1424/2004.
- Sübki, Mahmûd Muhammed Hattâb. *el-Menhelü'l-azbü'l-mevrûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. Thk. Eymen Mahmûd Hattâb. 10 Cilt. yy.: b.y., 2. Basım, 1394.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân. *et-Tevşîh şerhu'l-Câmii's-sahîh*. Thk. Rıdvân Câmî` Rıdvân. 9 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1419/1998.
- Şener, Mehmet. "İtikâf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/458. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Şinkî, Muhammed el-Hıdır el-Cekînî. *Keşerü'l-meâni'd-derârî fi keşfi habâyâ sahîhi'l-Buhârî*. 14 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1415/1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu`cemü'l-evsat*. Thk. Târık b. İvazillâh b. Muhammed - Ebü'l-Fazl Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Huseynî. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1415/1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu`cemü'l-kebîr*. Thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiye, ts.
- Taberî, Ebû Ca`fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Kâhire: Dâru Hicr, 1. Basım, 1422/2021.
- Tâhâ, Ebû Esmâ Muhammed. *el-Ağsânü'n-nediyye şerhu'l-hulâsati'l-behiyye bi tertibi ehâdîsi's-sîreti'n-nebeviyye*. Kâhire: Dâru İbn Hazm, 2. Basım, 1433/2012.

- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmiu's-sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Mısır: Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1397/1977.
- Umerî, Abdülkerîm b. Sınîtân. *Safahâtün ramazaniyyâtün*. Medîne: Dâru'l-Meâsir, 1. Basım, 1421/2001.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Fethu zi'l-celâli ve'l-ikrâm bi şerhi Bulûğî'l-merâm*. Thk. Subhî b. Muhammed Ramazân - Ümmü İsrâ bt. Arafe Beyûmî. 6 Cilt. Kâhire: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1. Basım, 1427/2006.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed. *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavviz vdğr. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1415/1994.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf. *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâm Mâlik*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1436/2015.